

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова О. Б. Выявление тенденций развития документного потока по библиотечному делу наукометрическими методами : автореф. дис. ... канд. пед. наук; 05.25.03 — библиотекосведение и библиографосведение; Моск. гос. ун-т культуры / О. Б. Борисова. — М. : МГУК, 1997. — 16 с.
2. Воверене О. И. Идентификация научных школ в библиотекосведении, библиографосведении и информатике / О. И. Воверене, О. П. Вилькина, А. А. Рингайтис // Науч. и техн. б-ки СССР. — 1989. — №2. — С. 11–18.
3. Драган Р. А. Розвиток бібліотекоснавчої думки. Харківська школа (поч. ХХ ст. — 20-ті рр.) / Р. А. Драган // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Х., 2000. — Вип. 2. — С. 32–38.
4. Захарчук Т. В. Научные школы в библиографосведении : особенности формирования / Т. В. Захарчук // НТИ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. — 2011. — №1. — С. 19–25.
5. Кушнарєнко Н. М. Фундатор бібліотечної освіти в Україні / Н. М. Кушнарєнко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. — Х., 2000. — Вип. 2. — С. 110–123.
6. Лебедев С. А. Философия науки : словарь основных терминов / С. А. Лебедев. — М. : Академ. проект, 2004. — 320 с.
7. Сальникова Л. И. Научные школы Библиотечно-информационного института / Л. И. Сальникова // Московский государственный университет культуры и искусств : опыт интеграции культуры и образования в России. — М., 2010. — С. 50–72.
8. Харківська державна академія культури : до 80-рїччя з дня заснування : моногр. / В. М. Шейко, М. М. Канїстратенко, Н. М. Кушнарєнко та ін. — Х. : ХДАК, 2009. — 196 с.

Надійшла до редколегії 12.09.2011 р.

УДК [02:929](477)“19”Рубинський

Н. М. БЕРЕЗЮК

ВЕЛИКЕ БАЧИТЬСЯ НА ВІДСТАНІ (ДО 150-РІЧЧЯ К. І. РУБИНЬСЬКОГО — ФУНДАТОРА ХАРКІВСЬКОЇ ШКОЛИ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА)

Висвітлюється життєвий і творчий шлях видатного українського бібліотекоснавця Костянтина Івановича Рубинського (1860–1930).

Ключові слова: історія українського бібліотекоснавства, харківська школа бібліотекоснавства, бібліотека Харківського університету.

Освещается жизненный и творческий путь выдающегося украинского библиотекоседа Константина Ивановича Рубинского (1860–1930).

Ключевые слова: история украинского библиотекоседения, харьковская школа библиотекоседения, библиотека Харьковского университета.

Life and career of the famous Ukrainian librarian Konstantin Rubinsky is described.

Key words: history of Ukrainian librarianship, Kharkiv librarianship school, Kharkiv university library.

Здобуття Україною незалежності актуалізувало інтерес до історії вітчизняного бібліотекознавства, повернення із небуття забутих імен видатних діячів, котрі своєю успішною теоретичною і практичною діяльністю зробили суттєвий внесок у розвиток бібліотечної науки, освіти, практики. Однією з видатних постатей вітчизняного бібліотекознавства є Костянтин Іванович Рубинський, ім'я якого добре відоме бібліотечному загалу на початку XIX ст., але, як і імена багатьох кращих представників української інтелігенції, на десятиліття було забуто нащадками.

К. І. Рубинський народився 13 травня 1860 р.¹ у м. Балта, повітовому центрі Подільської губернії (нині Одеська область) у родині священиків. Його батько, Іван Демидович Рубинський, закінчивши Курську духовну семінарію, обрав військову кар'єру, здолавши шлях від рядового до підполковника.

У 1885 р. Костянтин Рубинський закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету, отримав диплом першого ступеня та звання кандидата, захистивши роботу на тему «Княжение Ярослава в Новгороде и значение в Новгородской истории». Віддавши данину педагогічній діяльності в Харкові і Пензі, він у лютому 1894 р. обіймав посаду помічника бібліотекаря Харківського університету. Бібліотека, керована впродовж першого століття свого існування університетськими професорами, далекою від розуміння значущості бібліотечної справи, перебувала в скрутному становищі. Сорок тисяч «нерозібраних» книг, відсутність каталогів, приміщень для читачів, недосконалість обліку і розстановки фонду — усе це обмежувало використання фондів, які на той час налічували близько 200 тис. од. зб. Уже за перші п'ять років К. І. Рубинський змінює бібліотеку на краще: упорядковано фонд, удосконалено систему його обліку, створено алфавітний каталог. Любов до книги, професіоналізм, працелюбність молодого помічника бібліотекаря привертають увагу ради університету. З січня 1900 р. К. І. Рубинського призначено на посаду бібліотекаря університетської бібліотеки.²

Набутий досвід дозволив йому поставити перед радою найпріоритетніші питання діяльності бібліотеки: збільшення штату та розширення її приміщень. Рада університету підтримує бібліотекаря і вперше приймає рішення про залучення найманих робітників за рахунок спецкоштів, завдяки чому штат збільшився від трьох співробітників до сімнадцяти, що якісно позначилося на всіх напрямках діяльності бібліотеки. Цьому значною мірою сприяло те, що при доборі персоналу перевагу надавали жінкам, праця яких оцінювалася значно нижче, ніж чоловіча. К. І. Рубинський високо цінував такі властиві жінкам якості, як відповідальність, ретельність, сумлінність,

¹ Дати наводяться за старим стилем.

² Згідно зі Статутом 1804 р. і штатним розписом, так називали керівника університетської бібліотеки.

працьовитість. Таким чином, він передбачив фемінізацію бібліотечної професії, стверджуючи, що «продуктивність роботи лиць женского пола не меньше, чем продуктивность работы мужчин, и нет основания закрывать им доступ к штатным должностям в библиотеке» [2, с. 144].

Початок XX ст. увійшов в історію Харківського університету значною подією. У 1900 р. було розпочато, а в 1902 р. зведено будівлю бібліотеки (архітектор В. В. Величко), з просторим величним читальним залом на 250 місць, книгосховищем із металевими конструкціями, необхідними для надійного зберігання фондів, зручними для співробітників службовими приміщеннями. Одна з перших в Україні спеціальна бібліотечна споруда стала гордістю університету й окрасою Харкова. Бажання підвищити ефективність діяльності університетської бібліотеки спонукає К. І. Рубинського до всебічного вивчення кращого досвіду діяльності провідних вітчизняних і зарубіжних книгозбірень.

У цьому прагненні рада університету знову підтримала Костянтина Івановича, який протягом місяця (23 квітня — 23 травня 1902 р.) відвідав 25 бібліотек Москви, Санкт-Петербурга, Юр'єва, Варшави, Києва, Риги, Ніжина, Харківську громадську бібліотеку, вивчаючи організацію їх роботи, систему розміщення та розстановки фондів, досвід їх переміщення в нові книгосховища. Як результат — його звіт про відрядження супроводжувався авторським проектом перенесення й розміщення фонду університетської бібліотеки, успішно втіленим у життя.

У 1905 р. Харківський університет святкував своє перше століття. В серії ювілейних видань К. І. Рубинський написав нарис «Библиотека Харьковского университета за 100 лет ее существования (1805–1905 гг.)» — першу й єдину працю, що зберегла для нащадків історію провідної університетської бібліотеки України за означений період. Це надає підстави розглядати К. І. Рубинського як історика-професіонала, одного із засновників історичного бібліотекознавства в Україні. До найважливіших історико-бібліотекознавчих праць К. І. Рубинського належить і його доповідь «Значение Д. И. Багаляя в истории библиотечного дела» (1911), опублікована на вшанування видатного українського історика у зв'язку з 30-річчям його навчально-педагогічної діяльності.

За дозволом ректора університету К. І. Рубинський у період з 1 червня по 15 вересня 1905 р. відвідав університетські і національні бібліотеки Парижа, Берліна, Мюнхена, Женеви, Відня, Лозани, Берна.¹ Європа, де розвиток бібліотечної справи вважали одним з пріоритетних державних питань, де на той час уже понад півстоліття існувала система підготовки фахівців для наукових бібліотек, вразила його високою культурою бібліотечного обслуговування населення.

¹ Необхідно відзначити, що знаючи 9 іноземних мов, К. І. Рубинський був ознайомлений з працями зарубіжних бібліотекознавців М. Шреттингера, Ф. Еберта, М. Грезеля, А. Мера й інших, стежив за спеціальною зарубіжною періодикою.

² З погляду таких знавців бібліотечної справи, як Еберт, Форстеманн, Цоллер, Грезель, бібліотекар академічної бібліотеки має добре знати державну й іноземні мови, зокрема латину, загальну історію, історію літератури, мистецтва, дипломатику, палеографію, історію книгодрукування, книжкової торгівлі, бібліотекознавства.

За кордоном Костянтин Іванович дізнався про високий рівень вимог до бібліотекарів академічної бібліотеки.¹ Так, в Австрії для вступу на службу до бібліотеки необхідно було мати докторський диплом. У Німеччині вакантні посади бібліотекарів посідали ті доценти, які, працюючи в бібліотеках, добре опанували бібліотечні технології. У Франції і Бельгії було впроваджено спеціальні іспити з бібліотекознавства і бібліографії. Загальною вимогою була наявність досвіду практичної бібліотечної роботи. Саме рівень цих вимог, на думку К. І. Рубинського, був одним з головних чинників високого рівня розвитку бібліотечної справи в Західній Європі.

Зі станом теоретичної і практичної підготовки бібліотекарів в *Ecole des chartes* у Франції ознайомив К. І. Рубинського бібліотекар Сорбонської бібліотеки Альберт Мер, автор широковідомої бібліотекознавчої праці «*Manuel du bibliothecaire*». В Геттингенському університеті в Німеччині Костянтин Іванович познайомився з професором Гітчман, який обіймав посаду завідувача кафедри бібліотекознавства.

Порівняння бібліотек Західної Європи з вітчизняними академічними бібліотеками дозволило К. І. Рубинському дійти висновку: «Для подготовленных библиотекарям опытных и знающих работников до сих пор ничего не сделано в России, и мы проглядели все то, что сделано для этого в Западной Европе» [3, с. 14]. Проблема фахової підготовки, якісного матеріального забезпечення бібліотечного персоналу відтоді стає пріоритетною в подальших працях ученого.

З доповіддю «Положение вопроса о библиотечном персонале в Западной Европе и у нас» К. І. Рубинський виступав у Харківському університеті 19 березня 1906 р. З цієї ж доповіддю його запросило виступити й Товариство бібліотекознавства (Санкт-Петербург) на своєму засіданні 28 листопада 1908 р.¹ Висловивши впевненість у тому, що постановка цього питання буде початком нової епохи в історії бібліотечної справи, університетський бібліотекар обґрунтував необхідність розробки проекту реформ у цьому найважливішому для майбутнього вітчизняного бібліотекознавства напрямі.

Великий досвід практичної діяльності, усвідомлення стану вітчизняної та зарубіжної бібліотечної справи, бачення тенденцій її розвитку, бажання привернути увагу наукової громадськості до проблем бібліотек спонукають К. І. Рубинського до осмислення й обґрунтування теоретичних засад бібліотекознавства як науки. 22 листопада 1909 р. він виступив в актовій залі Харківського університету з публічною лекцією «Культурная роль библиотеки и задачи библиотечного дела», яка мала широкий резонанс як у Харкові, так і за його межами. Визначаючи провідну роль книги і бібліотеки в матеріальному й культурному прогресі людства, історик і бібліотекознавець стверджував, що майбутнє держави — у розвитку науки й освіти, а «...библиотека составляет базис науки, фундамент того знания, который будет расти в течение веков» [4, с. 87]. Одним із перших з вітчизняних бібліотекознавців він звертається до визначення сутності бібліотекознавства як науки, самостійної наукової дисципліни, надає своє визначення її соціаль-

¹Доповідь розкривала загальний стан професійної бібліотечної освіти, зокрема питання підготовки фахівців для академічних бібліотек.

ної значущості, об'єкта, предмета, структури і змісту, обґрунтовує необхідність викладання цієї навчальної дисципліни на університетському рівні. Таким чином, ще сто років тому К. І. Рубинський заклав підвалини бібліотечної професіології.

У лютому 1910 р. на засіданні Товариства бібліотекознавства було прийнято рішення про проведення Першого Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи. Зважаючи на актуальність і високий теоретичний рівень доповідей і праць К. І. Рубинського, його значний авторитет, професіоналізм і особистісні зв'язки з бібліотечною і науковою спільнотою в Росії й за кордоном, Товариство бібліотекознавства доручило виступити з узагальнюючою доповіддю на з'їзді харківському бібліотекареві. За висловом відомого бібліотекознавця С. Д. Масловського: «К. И. Рубинский заслуженно считается одним из лучших знатоков библиотечного дела в России» [5, с. 297].

У складі академічної комісії К. І. Рубинський долучився до роботи по підготовці з'їзду, активно підтримував видання першого професійного журналу «Библиотекарь», опублікувавши в ньому статтю «Причины неустойчивости наших академических библиотек» (1910).

Перший Всеросійський з'їзд з бібліотечної справи відбувся в Санкт-Петербурзі з 1 по 7 червня 1911 р. Офіційну частину з'їзду відкрито доповіддю К. І. Рубинського «Положение библиотечного дела в России и других государствах» [12, с. 1–15]. Доповідь містила об'єктивний аналіз стану державних, академічних, громадських, народних бібліотек. Вона стала першим публічним протестом бібліотекарів проти антинародної політики царського уряду в бібліотечній справі. «Хоть и больно согласиться, а приходится признать правдивость мрачной картины, нарисованной в докладе К. И. Рубинского Первому Всероссийскому съезду» [6, с. 121], — так оцінить доповідь відомий бібліограф і книгознавець А. В. Мезьєр. Якщо згадати, що з'їзд проходив в умовах політичної напруженості суспільства, викликаній революцією 1905 р., то слід визнати мужність його організаторів та однастайність учасників — провідних діячів бібліотечної справи. Концепція доповіді полягала у двоєдності головних її питань: 1) стан бібліотек як відображення ставлення до них держави; 2) бібліотечна професія, спеціальна освіта, матеріальне забезпечення персоналу як головні умови підвищення соціального статусу бібліотекаря. Ці та багато інших питань обговорювалися на засіданнях секцій і підсекцій з'їзду.

Велику дискусію серед учасників форуму викликала «Записка по вопросам, необходимым для улучшения постановки библиотечного дела в академических библиотеках», яка попередньо узгоджувалась із Академією наук та керівництвами університетів. Вона містила пропозицію К. І. Рубинського щодо створення кафедр бібліотекознавства і бібліографії при Санкт-Петербурзькому і Харківському університетах з метою підготовки фахівців для академічних бібліотек, які вже мали вищу освіту. Передбачалося, що саме університетські бібліотеки стануть виробничо-практичною базою для професійної підготовки майбутніх фахівців. Ідеї К. І. Рубинського підтримували відомі бібліотекознавці: А. І. Калішевський, А. Р. Войнич-Сяноженцький, А. Д. Брюхатов, Н. С. Сафронеев, Н. І. Криштофович та ін.,

які в цьому питанні суттєво випередили свій час. Однак більшістю голосів прийнято пропозицію учасників з'їзду про курсову підготовку бібліотекарів. Історичне значення Першого Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи полягає в тому, що в його рішеннях уперше в історії вітчизняного бібліотекознавства було чітко окреслено статус бібліотекаря, а професія визнана як особлива, «вчена», що потребує спеціальної освіти. Саме з цього з'їзду, на наш погляд, починається відлік історії вітчизняної бібліотечної освіти.

У історії вітчизняного бібліотекознавства Перший Всеросійський з'їзд з бібліотечної справи (1911) не мав аналогів за широтою і значущістю порушених питань, прийнятих резолюцій. З'їзд привернув увагу суспільства до проблем бібліотечної справи, накреслив програму її реформування. З цим з'їздом завжди асоціюватиметься ім'я видатного бібліотекознавця, фундатора української школи бібліотекознавства Костянтина Івановича Рубинського. Матеріали з'їзду видані в 1912 р. окремим томом обсягом у 700 сторінок, вони є безцінним внеском у вітчизняну бібліотекознавчу класику, своєрідною енциклопедією бібліотечної справи, керівництвом для розвитку окремих її галузей. Але реалізація рішень з'їзду всіляко гальмувалась. Лише в 1913 р. у Москві з ініціативи Л. Б. Хавкіної відкрито бібліотечні курси при Народному університеті імені А. Л. Шанявського. У 1914 р. прийнято довгоочікуваний закон «Об улучшении материального положения лиц, состоящих при учебно-вспомогательных учреждениях императорских российских университетов и об увеличении числа их». Керівників бібліотек, їх помічників було введено до викладацького складу, суттєво поліпшено рівень матеріального забезпечення всього бібліотечного персоналу, вперше узаконено наявність жінок у штатах академічних бібліотек.

Реформування бібліотечної справи унеможливили Перша світова війна і подальші соціальні потрясіння. Пішли в небуття рішення Першого Всеросійського з'їзду, а з ними — десятки імен талановитих бібліотечних діячів.

У долі К. І. Рубинського перше десятиріччя ХХ ст. було творчо продуктивним і насиченим, що повною мірою розкрило його неординарні здібності. Бібліотека Харківського університету під керівництвом цього видатного бібліотекознавця, незважаючи на скрутні часи, стала одним з краєвих вітчизняних книгосховищ.

У 1917–1918 рр. бібліотека разом з університетом важко переживає зміну політичних режимів у місті. Університет опинився без фінансування. Налякани погромами й артобстрілами бібліотекарі залишили роботу в бібліотеці. К. І. Рубинський неодноразово мав можливість емігрувати, але не покинув Харкова. Міська рада доручила йому очолити університетську бібліотеку, відновити її роботу. У 1918 р. починається процес ревізії бібліотечних установ міста, особистих бібліотек учених-емігрантів. Створена спеціальна комісія, у складі якої К. І. Рубинському було доручено завідувати складом конфіскованої літератури. Рубинський складав списки книг, розподіляв їх між повітовими, районними, науковими бібліотеками, завдяки чому найцінніші з конфіскованих видань надійшли до бібліотеки університету і Харківської громадської бібліотеки. Згодом ця трудомістка і

відповідальна робота стала предметом політичних звинувачень на адресу бібліотекознавця. З метою захисту і збереження бібліотечних фондів Рубинський разом з бібліотекарем Харківської громадської бібліотеки О. І. Прозоровською створив у Харкові перше в Україні професійне об'єднання. Але за скрутних революційних часів воно через рік припинило своє існування.

У 1920 р. в Україні починається реформування системи народної освіти. Знищувалась, як архаїчна, стара вища освіта. У липні 1920 р. Харківський університет припинив своє існування. Його факультети стали базою для створення галузевих інститутів, а також Харківського інституту народної освіти (ХІНО) з двома факультетами: соціального виховання і професійної освіти. У 1925 р. відкрито політосвітний факультет з відділами клубної, бібліотечної та антирелігійної роботи, який у 1929 р. перетворився на Інститут політичної освіти, що став прямим попередником першого в Україні Харківського бібліотечного інституту (згодом інститутом культури, нині державної академії культури).

Колишню університетську бібліотеку Наркомос переводить у своє підпорядкування, оголошує загальнодоступною, публічною, надає нову назву «Центральна науково-учбова бібліотека». У такий спосіб реалізується ленінський декрет 1920 р. «О централизации библиотечного дела в стране».

У 1921 р. К. І. Рубинський за дорученням Наркомосвіти брав участь у комісії зі складання інструкції для районних бібліотек. Разом з М. О. Габель розробив децимальну систему для каталогу педагогічної бібліотеки, викладав бібліотекознавство на створених Наркомосом курсах підготовки бібліотекарів для червоноармійських бібліотек. Почалася надмірна політизація та переорієнтація бібліотечної справи на виконання завдань соціалістичного будівництва. Рубинський, для якого служіння науці й освіті було головним завданням наукових бібліотек, не сприймав політосвітнього ухилу в їх роботі. Від керівників бібліотек вимагали чіткості ідейних позицій. Щоразу не висловивши свого ставлення до політики, за своїм непролетарським походженням К. І. Рубинський не відповідав критеріям Наркомосу.¹ Саме в цей час, у період активізації бібліотечної справи в Україні, він перебував осторонь ідеологічної боротьби. Відомого бібліотекознавця не запрошують для участі у фахових нарадах, конференціях, не друкують його праць. І хоча прямих звинувачень у буржуазному об'єктивізмі йому не висувають, можна з упевненістю стверджувати, що його професійний авторитет, глибокі знання досвіду роботи зарубіжних бібліотек, як свого часу і Л. Б. Хавкіної, не сприймалися керівництвом і виявилися непотрібними радянському бібліотекознавству.² Рубинський

¹ Зосередженість К. І. Рубинського суто на професійній діяльності керівництво розцінювало як байдужість до загальної справи. Але колектив бібліотеки продовжував працювати. Кількість читачів зростає, порівняно з 1917 р., у 10 разів. Зареєстровано більше 100 тис. прим. літератури, що була передана в перші пореволюційні роки. Створено бібліографічний відділ, довідкове бюро.

² Не знадобився його педагогічний досвід і вперше розпочатій на базі ХІНО підготовці фахівців бібліотечної справи. Професійна відстороненість гнітила К. І. Рубинського.

опинився в зоні замовчування і згодом став одним із небагатьох бібліотекознавців, що зазнали жорстокого, принизливого, публічного остракізму нової системи влади. У 1922 р. в процесі «чистки» кадрового складу наукових установ, їх пролетаризації К. І. Рубинського усунуто з посади директора ЦНУБ і переведено на посаду старшого бібліотекаря, а в 1924 р. — на принизливу для нього посаду старшого помічника бібліотекаря.

Звільнившись від виконання адміністративних обов'язків, К. І. Рубинський присвятив свій час творчій роботі. Він працював над монографією «История русской библиотеки в дореволюционное время: очерки», яка, на жаль, залишилась незавершеною, писав статті з бібліотечної справи, які повертались з редакцій бібліотечних часописів. У 1926 р. він очолив семінар з бібліотекознавства для співробітників бібліотеки. Про широту інтересів і професійну ерудицію керівника семінару свідчить тематика доповідей К. І. Рубинського: «История книги в России», «Задачи библиотекведения», «Революция в библиотечном деле в Германии», «Рационализация работы в научных библиотеках и консерватизм библиотечных работников», та ін.¹

Здійснюючи давню мрію, він працював над перекладами романів французьких письменників. У період з 1928 р. по 1930 р. вийшли друком переклади чотирьох романів Е. Золя, романа П. Ампя. Це були одні з перших перекладів українською мовою, які високо оцінили критики.

Кінець 20 — початок 30-х рр. — найдраматичніший період в історії бібліотеки Харківського університету. Триває санкціоноване Наркомосом розпорощення її безцінних фондів. Тисячі примірників книг, масиви вітчизняної періодики передаються новоствореним ВНЗ та іншим інституціям. Листом (фактично наказом) Укрголовнауки від 29.09.1929 р. Інституту імені Т. Шевченка передано 63 рукописи не тільки Т. Шевченка, але М. Добролюбова, М. Лермонтова, І. Котляревського, Г. Сковороди, а також рукописні матеріали, пов'язані з В. Каразіним, що становлять документальну історію Харківського університету. Все це важко переживав К. І. Рубинський.

Виконуючи постанову ЦК ВКП(б) «Об улучшении библиотечной работы», комісія політосвіти Харківської міської ради направляє бригаду для перевірки діяльності ЦНУБ. За висновками бригади комісія політосвіти Міськради 17 березня 1930 р. ухвалила резолюцію, яка констатувала недостатній зв'язок бібліотеки з радянською дійсністю, відірваність від завдань науки, обмалює у штаті «марксистських сил», засмічення класово-ворожими елементами. Керівництво бібліотеки звинувачували в збереженні незареєстрованих бібліотек емігрантської професури, приховуванні цінних рукописних документів з історії революційної боротьби.

¹ У 1927 р. бібліотека відзначила 40-річчя бібліотечної діяльності К. І. Рубинського. Навіть Наркомос, який не сприймав Рубинського-бібліотекознавця, змушений був визнати його значення. На урочистому засіданні Ради Всенародної бібліотеки України у зв'язку з її десятиліттям В. В. Козловський (керівник відділу) почав свою доповідь з такої фрази: «Ми можемо твердити не без підстави, що бібліотекознавства на Україні до революції не існувало: не було впроваджено бібліотекознавчих студій, бо людей, які студіювали ці проблеми в суто науковій установі, майже не було, і такі постаті, як К. І. Рубинський, були рідкими явищами». [Козловський В. Бібліотекознавство в УРСР за період 1917–27 років: [доп. на урочистому засіданні Ради Всенародної бібліотеки України, 7 листопа. 1927 р.] / В. Козловський // журн. Бібліотекознавство та бібліографія. — 1928. — № 2. — С. 1]

Директора бібліотеки О. М. Ольховську і К. І. Рубинського, як колишнього директора, звільнили, а справу передали на додаткове судове розслідування. Слід відзначити, що Укрголовнауки не дала згоди на звільнення К. І. Рубинського. Важкі обвинувачення вимагали відписок, апеляцій, довідок у слідчі органи. Але доля вберегла ученого від подальших принижень.

1 грудня 1930 р. К. І. Рубинський трагічно загинув. Обірвалося життя, сповнене самовідданого служіння улюбленій справі.

Про смерть бібліотекаря повідомила від імені колективу газета «Харківський пролетар». Професійні журнали на смерть бібліотекознавця не зреагували.

У своїх висловлюваннях та узагальненнях К. І. Рубинський — бібліотекознавець державного масштабу. В його працях — щира турбота за долю бібліотек, глибока впевненість, що майбутнє держави — в науці й освіті. Ознайомлення з його працями вражає незмінною актуальністю висновків, їх співзвучністю, навіть через століття, з проблемами, які намагається вирішувати сучасна бібліотечна спільнота. «Библиотеки, не поддерживаемые государством, не охраняемые законом, не имеют будущего. Фонды, не пополняемые должным образом, превратятся со временем в кладбища» [4, с. 70]. В умовах сучасної економічної нестабільності, стихійності книжкового ринку і хронічного недофінансування бібліотек застереження бібліотекознавця і нині звучать актуально.

Творча спадщина К. І. Рубинського впродовж тривалого часу не вивчалась. До 80-х рр. минулого сторіччя його внесок у розвиток бібліотекознавчої думки замовчувався, праці за радянських часів не перевидавались. Визнанням внеску К. І. Рубинського у вітчизняне бібліотекознавство було опублікування нарису про нього в першій «Библиотечной энциклопедии» (М., 2007). Окремі аспекти його наукової діяльності розглядаються в публікаціях таких науковців, як Є. Ю. Ажеева, Е. К. Беспалова, А. М. Ваньєв, Л. А. Дубровіна, В. О. Ільганаєва, Н. М. Кушнарєнко, І. В. Лукашов, В. А. Мільман, О. С. Оніщенко, В. В. Сєдих, Ю. М. Столяров, О. П. Щєрбініна та ін.).

У фундаментальному дослідженні російських бібліотекознавців висвітлено роль К. І. Рубинського у визначенні бібліотекознавства як науки. На думку вчених, у лекції «Культурная роль библиотеки и задачи библиотековедения» він сформував цілісну програму наукових досліджень. Ними висловлюється вельми обґрунтоване припущення: «По всей видимости, он был одним из первых специалистов (не только в России, но и во всем мире), кто поставил проблему поиска библиотечных законов» [9, с. 15–19].

З ім'ям К. І. Рубинського пов'язані передісторія створення й успішного розвитку української школи бібліотекознавства, становлення харківської наукової школи як її основного ядра. Вивчення творчого доробку цього видатного бібліотекознавця, його внеску в теорію та історію вітчизняного бібліотекознавства — почесне завдання українських науковців.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна пам'ятає, що серед великої плеяди його вихованців, імена яких складають славу і

¹ Багато документів, фактів його біографії безповоротно втрачено.

гордість вітчизняної і світової науки, є ім'я видатного бібліотекознавця К. І. Рубинського. Рада університету запровадила премію його імені, якою нагороджуються як фахівці бібліотеки, так і вчені університету за особистий внесок у розвиток теорії, практики бібліотечно-бібліографічної справи, історико-бібліотекознавчі дослідження.

У зв'язку зі 150-річчям від дня народження на будівлі університетської бібліотеки встановлено меморіальну дошку на честь бібліотекаря, бібліотекознавця і бібліографа — Костянтина Івановича Рубинського, ім'я якого впевнено повертається в історію вітчизняного бібліотекознавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Столяров Ю. Н. 40 лет на профессиональном поприще / Ю. Н. Столяров // *Мир библиографии*. — 1999. — № 2. — С. 83–84. — Рец. на кн.: *Бібліотекознавець К. І. Рубинський (1860 — 1930) : біобібліогр. нарис / уклад. Н. М. Березюк; бібліогр. ред. В. Д. Прокопова; під ред. Е. В. Бала.* — Х. : РА, 1998. — 68 с. : іл.
2. Шестериков П. С. Постановка библиотечного дела в университетских и некоторых других библиотеках России / П. С. Шестериков. — Одесса : Тип. Б. И. Сапожникова, 1915. — 262 с.
3. Рубинский К. И. Положение вопроса о библиотечном персонале в Западной Европе и у нас : докл. чит. в засед. библиотечной комиссии, 19 марта 1906 г. / К. И. Рубинский // *Зап. Харк. ун-та.* — 1907. — Кн. 3-4, ч. неофиц. — С. 13–34.
4. Рубинский К. И. Культурная роль библиотеки и задачи библиотекведения : публ. лекция, чит. в актовом зале Харьковского университета 22 нояб. 1909 г. / К. И. Рубинский // *Зап. Харк. ун-та.* — 1910. — Кн. 1, ч. неофиц. — С. 65–96.
5. Масловский С. Обзор работы 1 секции съезда : (Академические библиотеки) / С. Масловский // *Библиотекарь*. — 1911. — Вып. 3. — С. 296–321.
6. Мезьер А. В. Из хроники библиотечного и книжного дела / А. В. Мезьер // *Рус. шк.* — 1913. — № 5–6. — С. 118–122.
7. Рубинський К. І. Проти з'єднання бібліотек / К. І. Рубинський // *Культура і побут*. — Х., 1928. — 17 листоп. — С. 6–7. — (Дод. до газ. «Вісті ВУЦВК», № 45).
8. Рубинский К. И. Причины неустройства наших академических библиотек / К. И. Рубинский // *Библиотекарь*. — 1910. — Вып. 2. — С. 13–22, вып. 3–4. — С. 8–16.
9. Российское библиотековедение: XX век. Направление развития, проблемы и итоги : опыт моногр. исслед. / сост. Ю. П. Мелентьева. — М. : ФАИР-ПРЕСС; Паиков дом, 2003. — 428 с. — (Спец. изд. проект для 6-к).
10. Рубинский К. И. Положение библиотечного дела в России и других государствах / К. И. Рубинский // *Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в Санкт-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г. : в 2 ч.* — СПб, 1912. — Ч. 2 : Доклады. — С. 1–15.
11. Березюк Н. М. К. И. Рубинский: бібліотекар, бібліотековед, бібліограф (1860–1930) [біографія, бібліографія] / Н. М. Березюк. — Х. : Тимченко, 2010. — 320 с. — Прил.: Рефернти изд. работ К. И. Рубинского; фотоматериали.

Надійшла до редколегії 13.09.2011 р.